

Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Асоціація російськомовних вчених штату Масачусетс, м. Бостон, США
Асоціація «Духовно-інтелектуальний вибір»
Харківський громадський фонд розвитку вищої освіти «ІНТЕЛЕКТ»

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ МОЛОДІ В ХХІ СТОЛІТТІ

*Міжнародна колективна монографія
за загальною редакцією проф. В. П. Бабича, проф. Л. С. Рибалко*

ДУХОВНО-ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ МОЛОДЕЖИ В ХХІ СТОЛЕТИИ

*Международная коллективная монография
под общей редакцией проф. В. П. Бабича, проф. Л. С. Рыбалко*

SPIRITUAL AND INTELLECTUAL UPBRINGING AND TEACHING YOUTH IN THE XXI CENTURY

*International Collective Monograph
edited by prof. V. P. Babich, prof. L. S. Rybalko*

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Всесвітнього наукового ноосферно-онтологічного товариства, м. Харків
(протокол № 4/1 від 3.11.2019 р.)*

Рецензенти:

- С. Т. Золотухіна** — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
- О. М. Кікінежді** — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;
- М. С. Гончаренко** — доктор біологічних наук, професор, професор кафедри валеології філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Д 85   **Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в ХХІ столітті** : міжнародна колективна монографія / за заг. ред. проф. В. П. Бабича, проф. Л. С. Рибалко. Харків: Вид. ВННОТ, 2019. 470 с.

У монографії розглянуто філософсько-онтологічні та концептуально-методологічні засади духовно-інтелектуального виховання і навчання молоді в ХХІ столітті. Представлено матеріали до проекту Концепції духовно-інтелектуального виховання і навчання молоді «ДИВО-21» Всесвітнього наукового ноосферно-онтологічного товариства.

Висвітлено питання духовно-інтелектуального виховання і навчання молоді в історичному, педагогічному, психологічному аспектах. Акцентовано на практичній значущості розвитку духовно-інтелектуального потенціалу суб'єктів освітнього процесу.

Розраховано на науковців, педагогів, здобувачів вищої освіти, методистів, управлінців, громадську спільноту, батьків.

Д 85   **Духовно-интеллектуальное воспитание и обучение молодежи в ХХІ веке**: международная коллективная монография / Под общ. ред. проф. В. П. Бабича, проф. Л. С. Рыбалко. Харьков: Изд. ВННОО, 2019. 470 с.

В монографии рассмотрены философско-онтологические и концептуально-методологические основы духовно-интеллектуального воспитания и обучения молодежи в ХХІ веке. Представлены материалы к проекту Концепции духовно-интеллектуального воспитания и обучения молодежи «ДИВО-21» Всемирного научного ноосферно-онтологического общества.

Освещены вопросы духовно-интеллектуального воспитания и обучения молодежи в историческом, педагогическом, психологическом аспектах. Акцентируется на практической значимости развития духовно-интеллектуального потенциала субъектов образовательного процесса.

Рассчитано на научных работников, педагогов, соискателей высшего образования, методистов, управленцев, общественное сообщество, родителей.

Spiritual-intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century: an international collective monograph / by head. ed. prof. V. P. Babich, prof. L. S. Rybalko. Kharkov: View. WSNOS, 2019. 470 p.

The monograph deals with the philosophical-ontological and conceptual-methodological foundations of spiritual and intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century. The materials for the draft Concept of Spiritual-Intellectual Upbringing and Teaching of Youth «DIVO-21» of the World Scientific Noosphere-Ontological Society are presented.

The issues of spiritual and intellectual upbringing and teaching of youth in historical, pedagogical and psychological aspects are covered. The practical importance of developing the spiritual and intellectual potential of the subjects of the educational process is emphasized.

It is designed for scientists, educators, higher education graduates, methodologists, managers, the community, parents.

Субкультура релігійних вірувань дітей як духовна інтенція аксіопсихологічного потенціалу особистості. <i>В. Ситкар</i>	332
Духовно-інтелектуальне виховання школярів Харківської гімназії № 89. <i>А. В. Жозе да Коста</i>	339
Забезпечення духовного розвитку молодших школярів з особливими освітніми потребами. <i>Ю. Д. Бойчук, О. С. Казачінер, О. В. Мірошниченко, Н. В. Наumenко</i>	343
Інклюзивне навчання у системі освіти України: теорія і практика. <i>Т. М. Собченко, Н. М. Смолянчук</i> ...	348
Шляхи формування культури миру і толерантності у дітей в закладах загальної середньої освіти в умовах військового конфлікту в Україні. <i>І. М. Трубавіна</i>	352
Етика ненасильства в національній педагогічній спадщині та сьогоденні. <i>О. Кікінежді, І. Шульга</i>	356
Розвиток ідей педагогіки миру в освітньому військовому середовищі. <i>О. Г. Марченко</i>	360
Формування інтелектуальної складової готовності правоохоронців до професійної самореалізації на засадах педагогіки миру і толерантності. <i>С. О. Іщенко, О. В. Загребельний</i>	364
Вплив занять спортом на інтелектуальний розвиток спортсменів. <i>А. А. Голенков, А. С. Гонтар</i>	368
Бойове мистецтво як засіб духовного і фізичного виховання молоді. <i>Л. С. Рибалко, Д. С. Іванов</i>	372
Сучасні проблеми в професійній підготовці майбутніх медиків. <i>Ю. С. Ілясова</i>	376
Духовно-інтелектуальний розвиток майбутніх лікарів під час спілкування в студентському середовищі закладу вищої медичної освіти. <i>Л. В. Фоміна</i>	379
Інтелектуальне навчання і виховання майбутніх іноземних лікарів новітніми засобами педагогічної майстерності. <i>М. Ю. Котелюх</i>	383
Духовно-інтелектуальне виховання майбутніх іноземних лікарів у закладах вищої медичної освіти як основа міжкультурних відносин. <i>Л. О. Гененко</i>	387
Теоретичні основи формування креативності майбутніх менеджерів. <i>Н. Добровольська</i>	390
Модель формування управлінської компетентності майбутніх економістів. <i>К. В. Копняк</i>	396
Розвиток інтелектуальної комунікації в учнівській та студентській молоді ХХІ століття. <i>Ф. Я. Майнаєв, О. І. Майнаєва</i>	402
Духовно-моральні константи у контексті спілкування студентів у соціальних мережах. <i>В. В. Ворожбіт-Горбатюк</i>	406
Духовные ценности человека информационного общества в медиа-стратегии высшего технического образования. <i>Я. Н. Кунденко</i>	412
Роль медіа у формуванні ідентичностей сучасної молоді: теоретико-методологічний та практичний аспекти. <i>Я. С. Фруктова</i>	415
Формування медійно-інформаційної грамотності особистості як запорука її духовного розвитку. <i>О. Городецька</i>	419
Інтелектуальне навчання майбутніх лікарів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. <i>Н. А. Іванькова, О. А. Рижов</i>	423
Використання ІКТ під час проектної діяльності майбутніх учителів початкової школи. <i>Б. В. Павлюк</i>	427
Особливості застосування веб-технологій в процесі підготовки майбутніх учителів. <i>А. І. Крижановський</i>	431
Формування інтелектуальних умінь засобами веб-сервісу Trello. <i>О. Г. Кіріленко, Г. О. Труш</i>	436
Практична значущість цифрових технологій для інтелектуального розвитку майбутніх лікарів-стоматологів. <i>Ю. С. Славінська</i>	439
Діагностика сформованості цифрової компетентності в процесі інтелектуального розвитку студентів. <i>О. О. Наливайко</i>	443
Застосування змішаного навчання в процесі підготовки майбутніх учителів. <i>Л. С. Шевченко</i>	447
Електронні освітні ресурси як засіб дистанційного навчання осіб з особливими потребами. <i>В. Уманець</i>	454
Ноосферное образование и две анкеты «Международного ноосферного центра Вернадского» — анкета «Цветок жизни» для изучения социальной адаптации и пространственного мышления и анкета «Здоровье ученика» для оперативного исследования состояния ученика немедицинским персоналом. <i>И. А. Фарафонова</i>	462
Алфавітний перелік авторів монографії	468

12. Молитовник для учня / упоряд. Ольга Король. Львів, 2010. 120 с. (За дозволом Церковної Влади).
13. Савчин М. В. Духовна парадигма психології : монографія. Київ, 2013. 252 с.
14. Татенко В. О. Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології // Людина. Суб'єкт. Вчинок. Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В. О. Татенка. Київ : Либідь, 2006. С. 316–358.

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ХАРКІВСЬКОГО ЛІЦЕЮ № 89 ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Г. О. Жозе да Коста

аспірантка кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи
ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Сучасне реформування української школи стверджує необхідність якісного оновлення змісту освіти, забезпечення безперервного процесу становлення та розвитку гармонійної творчої особистості учня. Школа бере на себе місію створення нового освітнього середовища, де панує атмосфера педагогічної творчості вчителів — однодумців, учнів і батьків. У Концепції «Нової Української школи» зазначено: «Потужну державу і конкурентну економіку забезпечить згуртована спільнота творчих людей, відповідальних громадян, активних і підприємливих. Саме таких повинна готувати середня школа України» [6].

Нове освітнє середовище передбачає й новий зміст освіти, нові технології навчання і виховання, розвиток інтелектуальних здібностей дітей, щоб вивести кожного школяра на виховання культури творчого мислення. Сьогодні школа має готувати не лише носія знань, а й творчу особистість, яка здатна використовувати здобуті знання для конкурентоспроможної діяльності у будь-якій сфері суспільного життя, тобто формувати компетентну особистість. Розвиток у школяра самостійності, здатності до самоорганізації, саморозвитку, самовиховання, самоосвіти — це одне з першочергових завдань сучасної освіти.

Сучасний зміст виховання в Україні складає науково обґрунтована система загальнокультурних і національних цінностей та відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, самої себе, праці, природи, мистецтва. Система цінностей і якостей особистості розвивається і виявляється через її власні ставлення. Цей процес передбачає поєднання інтересів особистості — вільного саморозвитку і збереження своєї індивідуальності; суспільства — саморозвиток особистості має здійснюватися на моральній основі; держави, нації — діти мають зростати, стати національно свідомими громадянами, патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі.

Метою духовно-інтелектуального виховання школярів Харківського ліцею № 89 є формування духовного світогляду та інтелектуального розвитку на основі творчої самореалізації школярів. Зміст духовно-інтелектуального виховання має спрямовуватись на формування системи духовно-інтелектуальних цінностей у становленні морального світу особистості з можливостями їх збагачення кожним учнем. Система морального виховання спрямована на формування цілісної моральної особистості, яка включає такі гуманістичні риси, як доброта, чуйність, милосердя, увага, толерантність, совість, чесність, справедливість, людська гідність, повага і любов до людей, правдивість і скромність, сміливість і мужність.

Великі можливості у вирішенні цього завдання забезпечує застосування методу навчальних проєктів. На думку І. Єрмакова, система освіти має стати гнучкою, спрямованою на розвиток проєктного мислення, здатності ефективно вирішувати проблеми й виконувати життєві й соціальні ролі [10]. Як зауважує дослідник, сучасному суспільству потрібен не виконавець, а творець. Він має бути спроможний самостійно моделювати, створювати проєкти, що відповідатимуть вимогам часу. Він здатний повноцінно жити й активно діяти в новому світі, а також постійно самовдосконалюватись, адекватно реагувати на зміни, особливо в періоди технологічних та цивілізаційних проривів. Цим зумовлено введення проєктної діяльності в освітній контекст навчальних закладів. Зрештою, уміти створювати, реалізувати чи брати участь у проєктах — вагома життєва компетентність особистості, основи якої можливо оптимально сформувати й розвинути в умовах навчання особистості в закладі загальної середньої освіти.

У Харківському ліцеї № 89 активізована робота з питань виховання громадської свідомості учнів, шкільного самоврядування, формування патріотизму, громадянських і конституційних обов'язків, поваги до державних символів України, національної ідеї, виховання економічної, естетичної, правової культури учнів, яка органічно вписується у зміст і методику навчальної і позаурочної роботи, в організацію життєдіяльності школярів за допомогою проєктної діяльності.

У ліцеї було визначено напрями освітнього процесу, в яких можна створювати та реалізовувати проєкти:

- навчальний процес (уроки, спецкурси, факультативи тощо);
- виховний процес (класні години, позакласна діяльність);

- учнівське самоврядування;
- гурткова діяльність (проектні майстерні);
- робота з батьками.

Уроки (факультативи) є основною формою організації навчання та виховання, що створюють сприятливі передумови для взаємонавчання, колективної діяльності та змагання. У навчальному процесі створюються переважно навчальні проекти. Навчальний проект з точки зору учня — це можливість максимального розкриття власного творчого потенціалу. Навчальний проект з точки зору вчителя — це інтеграційний дидактичний засіб розвитку, навчання і виховання, що дозволяє виробляти й розвивати специфічні вміння та навички проєктування в учнів.

Учніське самоврядування сприяє виробленню в учнів важливого вміння — співпрацювати, що передбачає активну участь у життєвих процесах. Учні виконують активну роль як діячі, планувальники, а не лише як споживачі кінцевих результатів чи продуктів цих процесів.

Виховний процес (класні години, позакласна діяльність) — це заняття, які допомагають у вихованні людини, здатної до самовдосконалення. Проекти, створені в класному колективі, надають школярам різноманітну практику самоствердження у позитивній діяльності.

Проектні майстерні — це напрям гурткової діяльності, де займаються розробкою та створенням проєктів у сфері дизайну, декоративно-прикладного мистецтва, технічного моделювання тощо. На заняттях проєктних майстерень на основі наявного досвіду учні мають можливість створювати унікальні творчі матеріальні продукти.

Цікавою роботою щодо створення проєктів є творча співпраця з батьками. Один із ключових компонентів концепції Нової української школи є педагогіка партнерства — педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками. В основі педагогіки партнерства — спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками [7]. На батьках лежить певна частина відповідальності щодо того, якою людиною стане дитина в професійному, творчому, життєвому планах. Створення проєктів вимагає від батьків та учнів таких умінь, як:

- пошук потрібної інформації;
- монтаж за допомогою комп'ютерної техніки;
- фотографування, оброблення та сканування зображень;
- пошук і підбір необхідної інформації в Інтернеті;
- оброблення на комп'ютері отриманої інформації;
- підготовка слайд-презентації.

Створення проєктів у вищезазначених напрямках освітнього процесу передбачається адміністрацією ліцею як комплекс ціннісних напрямків. Це дає змогу долучити до проєктної діяльності кожного учня з наданням можливості реалізації різних позицій членів групи (від виконавця до організатора).

Головним завданням духовно-інтелектуального виховання дітей в Харківському ліцеї № 89 є виховання і розвиток творчої, соціально-адаптованої особистості, професіонала-патріота України шляхом науково-методичного забезпечення демократичного розвитку освітнього процесу. Реалізація цього завдання ведеться у різних напрямках.

Працюючи за напрямком «Ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави» в учнів виховується почуття поваги до своєї Батьківщини, любові до рідної природи тісно пов'язане з громадянським вихованням, основна мета якого полягає у формуванні в людини моральних ідеалів суспільства й почуття громадянського обов'язку, тобто вихованні самосвідомості й відповідальності за свою країну, готовності захищати свою Батьківщину, відстоювати принципи моралі, почуття національної гордості, відповідальності за збереження й примноження як національних, так і загальнолюдських цінностей, потреби в праці на благо суспільства. Для реалізації цих завдань учні приймали участь у проєктах: «Дитячий малюнок пораненому бійцю», «Від теплої руки дитини захиснику моєї Країни», проєкт з виготовлення іграшки-оберіга для воїнів АТО; проєкт екранних робіт про мир щодо відзначення 73-ї річниці перемоги над нацизмом у Другій світовій війні.

Завданням напрямку «Ціннісне ставлення до сім'ї, родини, людей» є формування моральної особистості (доброї, взаєморозуміння, милосердя, толерантності, культури спілкування), різнобічних духовних потреб та інтересів; виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, національних цінностей українського народу відбувалось через реалізацію пропаганди позитивного іміджу сім'ї та її соціальної підтримки, формування культури сімейних стосунків, підвищення відповідальності батьків за виховання дітей, проводилися різноманітні зустрічі, бесіди щодо популяризації сімейного способу життя, формування національних сімейних цінностей з питань здорового способу життя та збереження репродуктивного здоров'я. У цьому напрямку учні Харківського ліцею № 89 упродовж навчального року приймали участь

у міському конкурсі проектів «Харків очима небайдужих дітей» (проект «Майданчик для росту особистості»), флешмобі «Усмішка дитини» (виготовлення стрічки з фотографіями з посмішками учнів ліцею), святі-привітанні «Міжнародний день людини похилого віку», круглому столі «Моральний ідеал та його місце в житті людини», експрес-грі «Цінності моєї родини».

Завдання напрямку «Ціннісне ставлення до природи, до праці» — формування почуття єдності з природою, свідомого ставлення та любові до неї, виховання господаря. Найбільш цікавими проектами цього напрямку були: «Жити в злагоді з природою», «Шляхи зменшення екологічних ризиків у харчуванні». Ціннісне ставлення до природи розвивалось в учнів ліцею у процесі екологічного виховання, метою якого було формування в учнів усвідомлення функцій природи в житті людини та її цінності, особистої причетності до збереження природних багатств, відповідальності за них; здатності гармонійно співіснувати з природою, поводитися компетентно, екологічно, безпечно; бажання брати активну участь у практичних природоохоронних заходах, здійснювати природоохоронну діяльність з власної ініціативи.

Упродовж навчального року для учнів Харківського ліцею № 89 були проведені екскурсії: до Харківського планетарію, до оранжереї Ботанічного саду, до Фельдман Екопарку. Учні активно брали участь в благодійних акціях «Чиста Україна — Чиста Земля», «Допоможемо Харківському зоопарку».

Учні ліцею залучалися до участі в екологічних десантах під час проведення акцій з очищення та благоустрою територій району, міста, брали активну участь у заходах в межах двомісячника «Зелена весна».

Формування в учнів різнобічних потреб самореалізації творчого потенціалу в різних сферах діяльності й спілкуванні, розвиток дитячих обдарувань через систему позаурочних форм роботи та ефективну взаємодію сім'ї та ліцею є основним завданням напрямку «Ціннісне ставлення до культури і мистецтва». Найбільш значущими проектами цього напрямку стали проекти до «Дня ліцею», «Дня Святого Миколая», «Дня святого Валентина», «Дня вишиванки»; новорічний конкурс-проект «Найкраща ялинка», пізнавальний проект «Моя улюблена країна світу».

З метою залучення учнів до культурних цінностей українського народу протягом навчального року було організовано відвідування учнями театрів, музеїв, виставок, а також ряд різноманітних екскурсій та культпоходів, таких як: відвідування вистав у Харківському національному академічному театрі опери та балету імені М. Лисенка, Харківському державному академічному театрі ляльок імені В. А. Афанасьєва, театрі «Мадригал», відвідування Центрального парку культури та відпочинку ім. М. Горького, Харківського дельфінарію «Немо», Харківського планетарію, Харківського художнього музею, державного музею природи ХНУ ім. В. Н. Каразіна, роледрому в ТРЦ «Французький бульвар» та ковзанки у ТРЦ «Караван», відвідування виставки в галереї АВЕК, екскурсії до хлібозаводу «Кулиничі» та «Фельдман Екопарк», екскурсія містом «Харків — історичний».

Основними завданнями превентивного та правового виховання є формування ціннісних ставлень у першу чергу до себе, сім'ї, родини, і як наслідок — до людей, суспільства, держави (наприклад усвідомлення того, що збереження особистісного здоров'я сприяє збереженню здоров'я нації, суспільства в цілому). Виконанню цих завдань сприяла реалізація напряму «Ціннісне ставлення до себе», в рамках якої упродовж навчального року було проведено: проект «Здоровий спосіб життя в традиціях українського народу»; правовий проект «Учнівська молодь і правопорушення»; проект за участю батьків «Чи може суспільство викоринити злочинність?»; проект «Екологічна культура сучасної людини».

За ініціативи організації учнівського самоврядування «САМ-89» учні ліцею брали участь у проектах: «Поважај мудрість», «100 днів позитивності», «Подаруй любов», «Компліменти», «Захист Вітчизни — свята справа», «Голос учнівської молоді», «Як подолати конфлікт?», «Пізнай себе».

Необхідно зазначити, що у процесі створення та реалізації кожного проекту учні опановували як сучасні, так і традиційні засоби проектної діяльності. Невід'ємною частиною інформаційного проекту є презентація, тому цей проект вимагав використання електронних засобів (комп'ютер, флеш-накопичувач, комп'ютерні програми Microsoft Office PowerPoint, Microsoft Office Publisher, Adobe Photoshop, сканер та відповідне програмне забезпечення Fine Reader).

У процесі створення практико-орієнтованого, творчого чи соціального проектів застосовують традиційні засоби навчання, а саме: паперові, магнітні. Мультимедійний проект вимагає освоєння мультимедійних технологій, тому основними засобами таких проектів виступають як традиційні, так і сучасні (комп'ютерні програми Macromedia flash, 3ds Max, PowerPoint).

Школа XXI століття зумовлює необхідність докорінного переосмислення освітньої парадигми, актуалізації змісту, технологій становлення особистості учня як суб'єкта і проектувальника життя, створення проектно-життєвого простору, спрямованого на розвиток і саморозвиток компетентної, конкурентоспроможної особистості, яка вміє творчо розв'язувати проблеми, прагне змінити на краще своє життя й життя своєї країни. Школа має захистити й підтримати дитину, виробити в неї життєздатність, озброїти механізмами і технологі-

ями розробки життєвих стратегій та проектів. Місія школи спрямована на оволодіння кожною молодою людиною ключовими компетенціями, як важливим результатом якості освітнього процесу.

Навчання і виховання лише тоді мають реальну силу, коли вони ґрунтуються на вірі в дитину. Кожна дитина приходить до школи зі своїми інтересами, поглядами, проблемами, індивідуальними здібностями. І тільки від учителя та педагогічного колективу залежить, чи зможуть вони максимально розкрити потенційні можливості дитини, стимулювати її до особистісно-розвивальної творчості. А в основу своєї роботи вчитель має покласти любов і повагу до дитини, опору на її сили, внутрішній потенціал.

Педагогічний колектив має спрямувати свої зусилля на створення якісного освітнього середовища для навчання і виховання дітей, використання сучасних педагогічних, інформаційних технологій з урахуванням індивідуальних здібностей дитини, оволодіння новітніми технологіями навчання і виховання на основі здійснення моніторингу своєї діяльності, запровадження ефективного педагогічного досвіду, залучення школярів до активної громадської роботи на основі їх здібностей і потреб у самовираженні, залучення до співпраці батьків, працівників ВНЗ.

Інноваційні технології навчання і виховання дають можливість реалізовувати завдання виявлення, навчання і підтримки учнівської молоді.

Як результат, має бути створена система роботи, що забезпечує формування творчої особистості на основі використання інноваційних форм інтелектуально-пізнавальної діяльності, при цьому значно підвищується компетентність педагогів, зростає рівень якості навчання школярів, їхня громадська активність. Збільшується кількість учнів, що беруть участь у творчих конкурсах, науково-дослідницькій роботі.

Здобутки й успіхи педагогічного та учнівського колективу у духовно-інтелектуальному вихованні можуть бути тільки завдяки злагодженій, цілеспрямованій, осмисленій і систематичній взаємодії всіх складових освітнього середовища. Поєднання нових, прогресивних шляхів розвитку школи та модернізації управління нею, інноваційних технологій навчання й виховання з традиційними, перевіреними часом прийомами і методами організації освітнього процесу в Харківському ліцеї № 89 дають можливість створити умови для духовно-інтелектуального виховання у контексті творчої самореалізації кожної особистості.

Література

1. Взаємодія учня і вчителя у площині проектної діяльності : матеріали роботи творчої групи педагогів Волинської області // Проектна діяльність у школі / упорядн. М. Голубенко. К. : Шкільний світ. С. 38–51.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
3. Довбенко Т. Метод проектів в історії шкільництва // Шлях освіти. 2005. № 2. С. 47–51.
4. Єрмаков І. Компетентнісний потенціал проектної діяльності. Проектна діяльність у школі / упорядн. Голубенко. К. : Шкільний світ, 2006. С. 5–18.
5. Мартинець Л.А. Проектна діяльність у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу // Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2015. № 3 (34). С. 10–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_3_4.
6. Мірошник С. І. Теоретичні основи навчальної проектної діяльності учнів // Народна освіта. 2014. № 2 (23). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2383
7. Нова Українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд. Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін. МОН України, 2016. 40 с. URL: <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczyia.pdf>
8. Нова українська школа: poradnik dla vchitelya : navchalno-metodичний посібник / за заг. ред. Н. М. Бібік. К., 2018. 160 с. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2556-noviy-poradnik-dlya-vchitelya-nush>
9. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М. та ін.; за заг. ред. О. М. Пехоти. К. : АСК, 2002. 255 с.
10. Педагогічне проектування / авт.-упорядн. А. Цимбалару. К. : Шкільний світ, 2009. 128 с.
11. Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика : наук.-метод. посібн. / за ред. С. М. Шевцової, І. Г. Єрмакова, О. В. Батечко, В. О. Жадька. К. : Департамент, 2008. 520 с.
12. Професійна освіта : словник : навчальний посібник / уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. К. : Вища школа, 2000. 380 с.